

**VALODAS
POLICIJA**

„SKRIVANEK BALTIC” EKSPERTU GRUPAS PĒTĪJUMS

**LATVIJAS REPUBLIKAS 11. SAEIMAS
DEPUTĀTU VALODAS KULTŪRA**

2014. gada janvārī

SATURA RĀDĪTĀJS

PRIEKŠVārds. „VALODAS POLICIJAS” PROJEKTA IDEJA.....	3
PROJEKTA EKSPERTU GRUPA.....	4
PĒTĪJUMA NORISE	5
PĒTĪJUMA REZULTĀTI.....	6
VALODAS KULTŪRA	8
GRAMATIKA.....	9
VALODAS STILS	10
ORATORA PRASMES.....	11
KOPVĒRTĒJUMS UN SECINĀJUMI.....	12
EKSPERTU IETEIKUMI POLITIĶIEM	113
PĒCVĀRDS.....	14

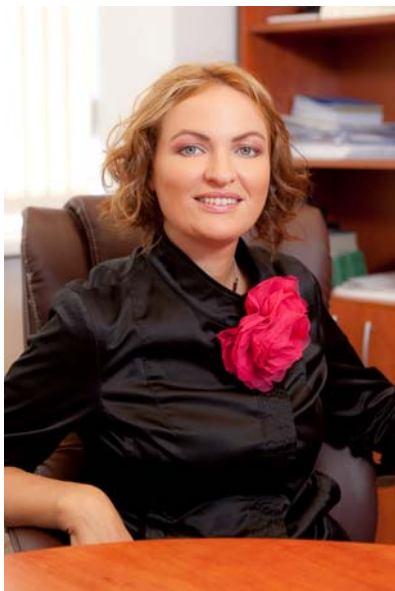
PRIEKŠVĀRDS. „VALODAS POLICIJAS” PROJEKTA IDEJA

Lai pētītu un vērtētu sabiedrībā populāru cilvēku latviešu valodas kultūru un tās publiskā lietojuma paradumus, kā arī aktualizētu tēmu par latviešu valodas publisku lietojumu, radās ideja par projektu „Valodas policija”. 2013. gada nogalē kopā ar četriem latviešu valodas ekspertiem veicām pētījumu par desmit Latvijas Republikas 11. Saeimas deputātu runas kultūru – viņu uzstāšanos un sniegtajām intervijām sabiedriskās un neatkarīgās televīzijas raidījumos, kā arī plašsaziņas līdzekļu veidotajos video projektos. Pēc nejaušības principa tika izvēlēti desmit Latvijas Republikas Saeimas deputāti.

Mūsu mērķis nav likt atzīmes, kādu izcelt vai nopelt. Nevēlamies aizskart, mācīt vai ko pierādīt. Strādājot kopā ar tik pieredzējušiem un izglītotiem ekspertiem, vēlējamies pievērst sabiedrības uzmanību tam, ka latviešu valoda ir unikāla un tās lietojums ir nozīmīgs gan mūsu kultūras saglabāšanai, gan pilnveidošanai, jo šodienas valodas lietošanas paradumi ietekmē un ietekmēs latviešu valodas kultūru un lietojumu nākamajās paaudzēs.

Mēs, latvieši, varam justies īpaši ne tikai tāpēc, ka dzīvojam pie skaistākās jūras pasaulē, ka mums ir kuplākie meži un zilākie ezeri, bet arī tāpēc, ka runājam latviski. Latviešu valoda ir dzimtā valoda tikai aptuveni 1,5 miljoniem cilvēku. Kopā mēs varam to kopt un pilnveidot.

Aicinu iepazīties ar ekspertu grupas vērtējumu.

Aiga Veckalne, SIA „Skrivanek Baltic” direktore

PROJEKTA EKSPERTU GRUPA

Ekspertu grupu veido „Skrivanek Baltic” valodas eksperti un citi Latvijā atzīti un cienīti valodas eksperti, kuru pieredze saistīta gan ar akadēmisko vidi, gan ar plašu praktisku darbu plašsaziņas līdzekļos:

Ilva Liepiņa-Milzarāja – pieredzējusi ziņu diktores un komunikācijas konsultante ar 20 gadu darba pieredzi televīzijā un radio, publisku pasākumu organizēšanā un vadīšanā;

Aiga Veckalne – valodu eksperte, „Skrivanek Baltic” direktore;

Juris Baldunčiks – *Dr. philol.*, LZA Terminoloģijas komisijas priekšsēdētājs, Ventpils Augstskolas Lietišķās valodniecības centra direktors un Tulkošanas studiju fakultātes profesors;

Vasilijs Ragačevičs – valodu eksperts, „Skrivanek Baltic” direktores vietnieks;

Arvils Šalme – Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātes Sastatāmās valodniecības un tulkošanas nodaļas asociētais profesors, latviešu valodas pētnieks.

PĒTĪJUMA NORISE

Pagājušā gada nogalē eksperti individuāli vērtēja desmit 11. Saeimas deputātu uzstāšanos sabiedriskās un neatkarīgās televīzijas ziņu raidījumos, kā arī plašsaziņas līdzekļu veidotajos videoprojektos.

Pēc nejaušības principa tika izvēlēti desmit Latvijas Republikas Saeimas deputāti:

Solvita Āboltiņa – 11. Saeimas priekšsēdētāja un frakcijas „Vienotība” deputāte;

Elīna Siliņa – 11. Saeimas deputāte;

Uldis Augulis – frakcijas „Zaļo un Zemnieku savienība” deputāts;

Augusts Brigmanis – frakcijas „Zaļo un Zemnieku savienība” priekšsēdētājs;

Sergejs Dolgopolovs – frakcijas „Saskaņas centrs” deputāts;

Raivis Dzintars – Nacionālās apvienības „Visu Latvijai!”- „Tēvzemei un Brīvībai/LNNK” deputāts;

Atis Lejiņš – frakcijas „Vienotība” deputāts;

Imants Parādnieks – Nacionālās apvienības „Visu Latvijai!”- „Tēvzemei un Brīvībai/LNNK” deputāts;

Jānis Urbanovičs – frakcijas „Saskaņas centrs” priekšsēdētājs;

Valdis Zatlers – „Reformu partijas” deputāts.

Videomateriālu analīzei tika izvirzīti četri vērtēšanas kritēriji: valodas kultūra, gramatika, valodas stils un oratora prasmes. Ekspertu uzdevums – piešķirt katram politiķim vērtējumu no 0 līdz 4 katrā kritērijā.

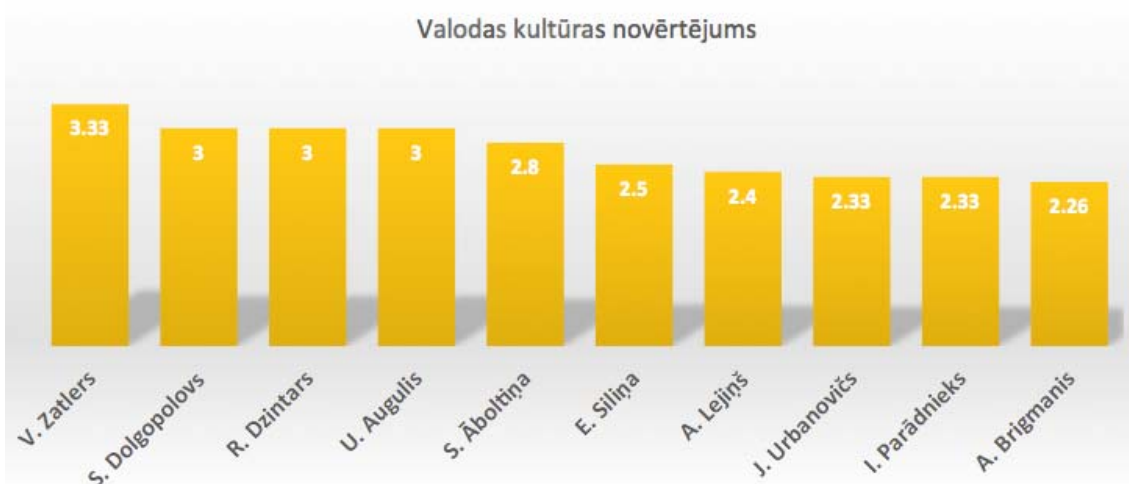
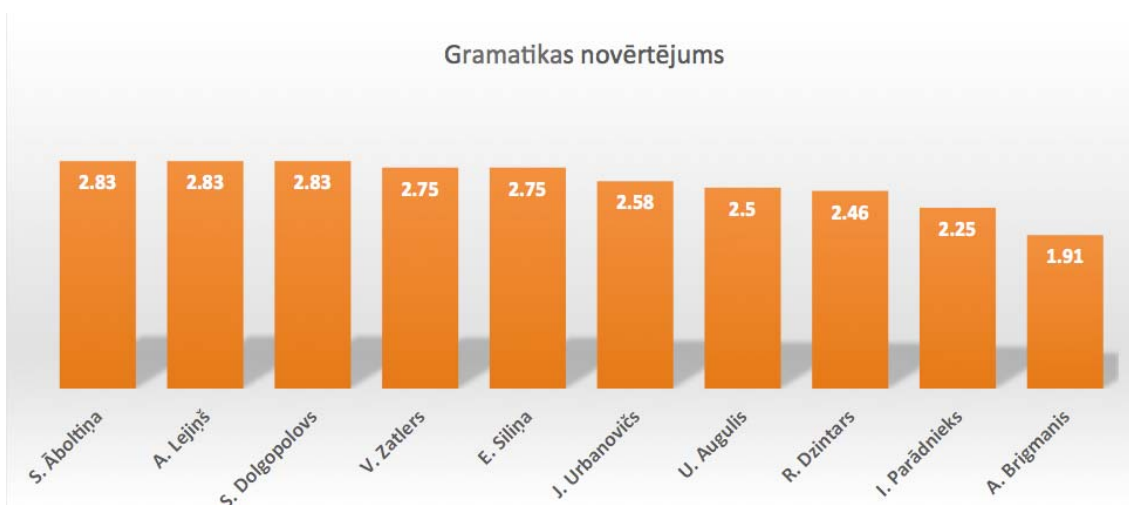
Valodas kultūra – runātāja literārās valodas normu zināšanas un prasme tās izmantot mutvārdos, ievērojot izrunas un vārdlietojuma likumības. Turklāt valodas kultūra ir saistīta arī ar prasmi izmantot izteiksmīgus valodas līdzekļus un runātāja valodas bagātību dažādos saziņas apstākļos atbilstoši valodas lietotāju mērķiem un teiktā saturam. Vērtējumā ietilpst tādi aspekti kā, piemēram, liekvārdība, parazītvārdu vai žargona lietojums;

Gramatika – runātāja lietoto vārdu morfoloģisko formu pareizība, kā arī vārdu saistījuma un teikumu uzbūves un citu sintakses pamatprincipu ievērošana un pareizība;

Valodas stils – verbālās izteiksmes kopums, ko lieto uzrunājot konkrētu/specifisku mērķauditoriju noteiktā laikā un vietā. Tiek vērtēts, cik sekmīgi runātājs ir izvēlējis leksiku, ekspresijas līdzekļus un teksta uzbūvi, ņemot vērā auditoriju, pasākumu, sarunas tematu un formātu;

Oratora prasmes – publiskās runas un prezentācijas prasmes, kā arī atsevišķas neverbālās iezīmes – mīmika un žesti; kā arī attieksme pret sarunbiedru vai auditoriju, tostarp sagatavošanās līmenis sarunai vai pasākumam. Šajā sadaļā ir būtiski novērtēt arī to, vai doma ir izteikta mērķtiecīgi, saprotami, skaidri un strukturēti. Tāpat ir jānovērtē, vai ir izvēlēts piemērots balss tembrs un skaļums. Ne mazāk svarīgs ir arī satura interesantums un runas izteiksmīgums, kā arī laba humora elementu lietošana.

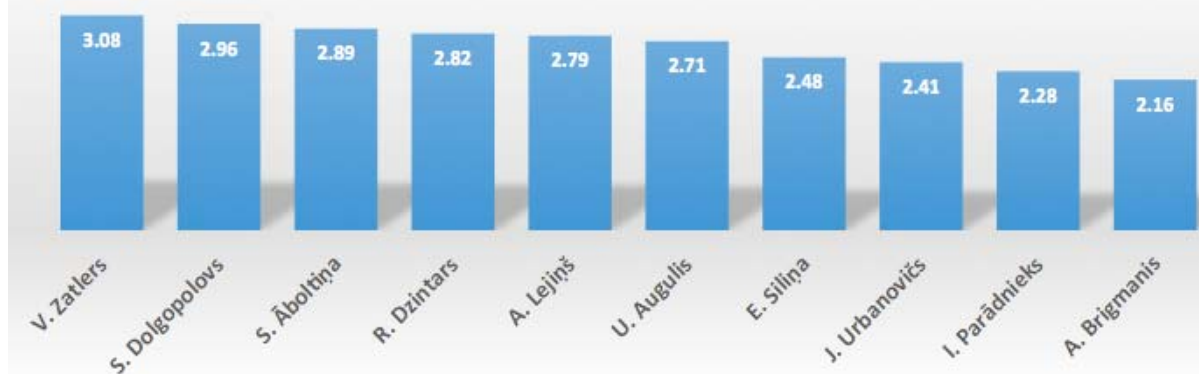
PĒTĪJUMA REZULTĀTI

Oratora prasmju novērtējums

Vidējais novērtējums

VALODAS KULTŪRA

Augstākā valodas kultūra, pēc ekspertu domām, piemīt „Reformu partijas” deputātam, bijušajam Latvijas Valsts prezidentam Valdim Zatleram. Eksperti šo rezultātu skaidro ar jaušamiem ieguldījumiem, kas veikti Valda Zatlera valodas kultūras izkopšanā un prezentācijas prasmju attīstīšanā. Eksperti politiķiem iesaka izvairīties no pārlietu lielas familiaritātes, sarunvalodai raksturīgo iezīmju lietošanas un žurnālistu jautājumu uztveršanu no aizsargpozīcijām.

„Politiķiem publiskajā runā iesaku izkopt divas svarīgas lietas – publiskās runas un prezentēšanas prasmes un valodas lietojumu, kā arī gramatisko pareizību. Manuprāt, politiķiem ir jābūt vienlīdz labi izkoptām abām šīm jomām. Tāda politiķa uzstāšanās, kurš labi pārvalda prezentēšanas prasmes, taču viņa runa ir gramatiski nepareiza, būs tikpat disonējoša, kā situācija, kurā klausīsimies vai vērosim politiķi, kura valoda ir izkopta, taču uzstāšanās – neprasmīga. Mūsu pētījumiem politiķiem diemžēl ir trūkumi abās jomās. Tas ir viens no svarīgākajiem secinājumiem šajā pētījumā,” saka **Aiga Veckalne**.

„Politiķiem un valsts pārstāvjiem, kā publiskām personām, būtu jo īpaši jādomā par savu tēlu, kura elementi ir arī valodas kultūra, spēja argumentēt, saprotami un skaidri izteikties. Viens no lielākajiem politiķu klupšanas akmeņiem ir garas un sarežģītas teikuma konstrukcijas pretstatā īsiem un skaidriem vēstījumiem,” teic **Ilva Liepiņa-Milzarāja**.

„Jo augstāks amats, jo vairāk nepieciešama paškontrolē. Deputāta amats uzliek šādu pienākumu. Apzināti ejot politikā, pildot publisku darbu, politiķim jāapzinās, ka katrs vārds tiek uzklauts un interpretēts. Politiķim ir svarīgi tikt pareizi saprastam,” saka **Vasilijs Ragačevičs**.

„Politiķi ir cilvēki, kas daudz biežāk atrodas pārējo Latvijas iedzīvotāju priekšā gan tiešā veidā, gan pastarpināti ar plašsaziņas līdzekļu starpniecību. Mūsdienu intensīvais informācijas pieprasījums no plašsaziņas līdzekļu puses nereti traucē politiķiem pilnvērtīgi sagatavoties prasītās informācijas sniegšanai, tomēr sagatavošanās ir izšķirošs faktors, lai skaidri, saprotami un precīzi nodotu vēlamu vēstījumu,” stāsta **Juris Balduncīks**.

GRAMATIKA

Gramatiski pareizs valodas lietojums visvairāk dzirdams Saeimas priekšsēdētājas un frakcijas „Vienotība” deputātes Solvitas Āboltiņas, frakcijas „Vienotība” deputāta Ata Lejiņa un frakcijas „Saskaņas centrs” deputāta Sergeja Dolgopolova publiskajā runā. Līdztekus labām valodas lietojuma zināšanām, eksperti kā šo politiķu stiprās puses min optimālu runas tempu, argumentācijas prasmes un labas prezentācijas prasmes.

„Svarīgāk par to, ko politiķis vēlas pateikt, ir tas, kā viņš to pasaka. Bieži vien noskatoties piecu minūšu garu runu tā arī netop skaidrs, ko cilvēks vēlējies pateikt. Un tas viss bieži vien nepareiza valodas gramatikas lietojuma un sarežģītu teikumu dēļ. Gramatika nereti ir pirmais, ko var pamanīt, klausoties jebkuru publisku uzstāšanos,” saka **Aiga Veckalne**.

„Latviešiem ir piecas līdz sešas izplatītākās gramatikas kļūdas, kuras vajadzētu izlabot, bet kuras laikam gan nekad netiks izlabotas, piemēram, nepareizs apstākļa vārda „kad” un pakārtojuma saikļa „ka” lietojums vai īstenības un pavēles formu jaukšana. Šīs kļūdas mēdz dēvēt par runas ieradumiem. Ir jābūt profesionāli izkoptai valodai, lai spētu arī stresa, saspringuma un noguruma apstākļos runāt gramatiski nevainojamā latviešu valodā,” pētījuma rezultātus komentē **Arvils Šalme**.

„Kļūdaini latviešu valodas lietojums nav attiecināms tikai uz konkrētiem politiķiem, lai gan vieniem to ir vairāk, citiem mazāk. Šīs kļūdas jāattiecina uz sabiedrību kopumā. Saeima – tā ir mūsu sabiedrība, tikai koncentrētā veidā,” norāda **Ilva Liepiņa-Milzarāja**.

„Jo augstāku amatu ieņem cilvēks, jo smalkākam viņam vajadzētu būt visās jomās – zinošākam, kompetentākam. Kompetencē neietilpst tikai kādu specifisku zināšanu apguve, savas jomas pārzināšana. Kompetencē ietilpst arī dzimtās valodas zināšanas un tās pareizs lietojums. Par cilvēku var spriest, tiklīdz viņš atver muti un kaut ko saka, jo tad redzam, kā viņš izsaka to, kas viņam notiek galvā. Pat zināms aforisms teic, ka valoda ir cilvēka domu atspulgs,” rezultātu komentē **Juris Baldunčiks**.

ORATORA PRASMES

Pēc ekspertu domām, labas oratora prasmes ir „Reformu partijas” deputātam, bijušajam Latvijas Valsts prezidentam Valdim Zatleram, kā arī frakcijas „Saskaņas centrs” deputātam Sergejam Dolgopolovam. Pie šo politiķu stiprajām pusēm eksperti min lielākoties pārdomātu publisku runu, stabilu, nosvērtu temperamentu, patīkamu balss tembru un ķermeņa valodu.

„Ieteiktu politiķiem iepazīt un izmantot valodas un publiskās runas konsultantu zināšanas, jo viens no šādu treniņu elementiem noteikti ir savu runu ierakstīšana un noklausīšanās. Kad cilvēks redz un dzird sevi no malas, viņš vairāk piedomā pie tā, kā mēdz izteikt savas domas un formulēt viedokli. Pat nealgojot publiskās runas konsultantus, politiķiem ir lieliska iespēja jebkurā mirklī atvērt interneta pārlūkā *Youtube* video kanālu un ierakstīt savu vārdu un uzvārdu. Viņi noteikti atradīs virkni laba izpētes materiāla,” aicina **Aiga Veckalne**.

„Cilvēkam var būt labi attīstīta fonoloģiskā dzirde, ļoti labs padomdevējs un personīgo uzstāšanos video un audioierakstu kolekcija. Tikpat svarīgs ir arī zināšanu un pieredzes kopums, kas palīdz tikt galā ar uztraukumu, kas neapšaubāmi skar ikvienu, kura darbs saistīts ar publisku uzstāšanos. Vienīgais, ko nav iespējams iegūt vai attīstīt, ir harizma. Tā, vai nu ir dabas dota, vai nu tās nav. Netrūkst politiķu, kuri uzstājas un pievērš sabiedrības uzmanību, tomēr dabas dotā harizma viņiem nepiemīt,” stāsta

Ilva Liepiņa-Milzarāja.

„Latvijas politiķiem būtu vērts pamācīties no ārvalstu politiķiem. Amerikas Savienoto Valstu līderi, neatkarīgi no tā, kādai auditorijai viņi velta savu runu, ir ieturēti, izturēti, viņu valoda ir bagāta. Tur cilvēki saprot, ka ikviens vārds, ikviena neveikla kļūda būs lasāma rītdienas laikrakstā,” teic **Juris Baldunčiks**.

KOPVĒRTĒJUMS UN SECINĀJUMI

Izvērtējot politiķu publisko runu pēc četriem kritērijiem, augstāko novērtējumu saņēma Valdis Zatlers, Sergejs Dolgopolovs un Solvita Āboltiņa. Eksperti uzskata, ka Valda Zatlera sasniegtais rezultāts liecina par sekmīgu darbu valodas kultūras izkopšanā un pilnveidošanā. Eksperti vērtē, ka pēdējo desmit gadu laikā politiķu runas kultūras un prezentēšanas prasmes ir ievērojami pilnveidojušās un politiķi spēj daudz sekmīgāk pasniegt savu viedokli plašsaziņas līdzekļiem, tomēr atklātas kopīgas un tipiskas valodas lietojuma nepilnības, kurām būtu jāpievērš uzmanība.

„Politika definīcija teic, ka darbojoties politikā, cilvēks pārvalda sabiedrību un regulē procesus tajā. Manuprāt, lai pārvaldītu sabiedrību, ar sabiedrību ir jārunā. Un jārunā tā, lai saprastu ikviens sabiedrības loceklis. No politiķa tas nozīmē mazliet mazāk uzpūtības un iedomības, un mazliet vairāk pretimnākšanas un pazemības, kam būtu jāizpaužas arī valodā. Tas nozīmē, ka politiķim būtu jālieto tāda valoda, lai to saprastu visur un vienmēr,” komentē **Ilva Liepiņa-Milzarāja**.

„Liela daļa politiķu ilgu gadus nav domājuši par savu valodas kultūru, tāpēc viņiem ir pēdējais laiks apstāties pie spoguļa un izvērtēt savu runu. Jaunajiem politiķiem nevajadzētu lolot ilūzijas par to, ka valoda ir automatizējama lieta, ka tā lietojama bez kontroles un īpašas piepūles. Gan vieniem, gan otriem laiku pa laikam būtu ieteicams kritiskāk izvērtēt, ko un kā viņi līdz šim ir runājuši un ko viņi vēl runās,” aicina **Arvils Šalme**.

„Publiskiem cilvēkiem, visiem tiem, kuru darbs ir saistīts ar mutisku un vai rakstisku komunikāciju, arī politiķiem, vārds ir viens no darbarīkiem. Teikumu uzbūve, vārdu izvēle, stils un gramatika ir jomas, kuras būtu jāpilnveido. Mums gan nevajag automātu, kas runā tikai pareizi, un niansēs ir pieļaujama individuāla pieeja, tomēr publiskā diskursā viņiem ir jābūt tomēr krietni virs vidējā līmeņa,” atzīst **Juris Baldunčiks**.

EKSPERTU IETEIKUMI POLITIĶIEM

Eksperti aicina politiķus atkārtot vienkāršu nepaplašinātu teikumu un vienkāršu paplašinātu teikumu nozīmi, jo ir tendence mutiskajā runā izmantot sarežģītas teikumu konstrukcijas un pārāk garus teikumus, kas vairāk raksturīgi rakstu valodai.

„Cilvēki ir pieraduši savas domas izteikt rakstot, un ir aizmirsuši, ko nozīmē runāt vienkāršā valodā ar īsākiem teikumiem, vienkāršiem vārdiem. Es aicinu politiķus nevis „ievadīt organismā uzturvielas”, bet gan „ēst” – vienkārši „ēst”, – tā **Ilva Liepiņa-Milzarāja**.

„Ikvienam cilvēkam, kura darbs saistīts ar publisku uzstāšanos, ir iespēja valodu pilnveidot. Jautājums – vai viņš to uzskata par svarīgu. „Valodas policijas” projekta laikā kopā ar ekspertiem izcēlām vairākus ārvalstu politiķus, kuru uzstāšanos vērts ņemt par paraugu. Tie, piemēram, ir Igaunijas prezidents Tomass Hendriks Ilvess (*Toomas Hendrik Ilves*), leģendārā britu politiķe Mārgareta Tečere (*Margaret Thatcher*), Amerikas Savienoto Valstu prezidents Baraks Obama (*Barack Obama*). No pašmāju politiķiem spilgts piemērs ir politiķis, frakcijas „Saskaņas centrs” deputāts Sergejs Dolgopolovs, kuram dzimtā valoda nav latviešu valoda, bet viņa valodas kultūra ir krietni pārāka par dažu labu citu pētītu politiķi,” pētījuma rezultātus komentē **Aiga Veckalne**.

„Es ieteiktu politiķiem burtiskā nozīmē domāt pirms runāt – divas, trīs, četras sekundes. Tad doma, kuru vēlas pateikt, tiks ietērpta vārdos, loģiskos teikumos, runai būs skaidrāks mērķis un loģiskāks izklāsts,” aicina **Juris Baldunčiks**.

„Ieteiktu politiķiem izvairīties no pārlietu lielās familiaritātes un vaļības, kas nereti vērojama politiķu saskarsmē ar mediju pārstāvjiem. Šķietami draudzīgais un nepiespiestais tonis ātri vien pāraug „ķēķa valodā”, kurā dominē nevietā izmantots žargons, parazītvārdi un liekvārdība,” iesaka **Vasilijs Ragačevičs**.

„Publiskās runas izkopšanai iesaku ieskatīties Latvijas radio režisores un runas pedagoģes Antonijas Apeles grāmatā „Prasme runāt publiski”. Tajā autore apkopojusi daudzos darba gados krāto pieredzi, un līdz ar praktiskiem ieteikumiem nodod to saviem lasītājiem – lektoriem, politiķiem un advokātiem, pirmsskolas izglītības iestāžu pasniedzējiem un skolotājiem, pasākumu vadītājiem, – visiem, kam nepieciešams vai patīk publiski uzstāties,” iesaka **Aiga Veckalne**.

PĒCVĀRDS

Latviešu valodai kā valsts oficiālajai valodai apritējuši jau 25 gadi. Tas ir laiks, kurā latviešu valoda daudz ieguvusi, nostiprinājusies, sāka lietot valsts pārvaldē un publiskā komunikācijā. Latviešu valodas pozīcijas ir kļuvušas spēcīgas jomās, kuras regulē likumdevējs, tomēr jāatceras, ka valodas politika un valodas kultūras uzturēšana, izkopšana un pilnveidošana ir nepārtraukts darbs.

Valodas ekspertus vieno pārliecība, ka ikviens sabiedrībā atpazīstamas cilvēks, kurš publiski pauž savas domas un viedokli, ilgtermiņā ietekmē latviešu valodas kvalitāti un lietojumu sabiedrībā un arī Latvijas jauniešu attieksmi pret latviešu valodas kultūru. Populāru cilvēku valodas kultūrai vajadzētu būt izkoptai un pilnveidotai, lai tā kā paraugs spētu ietekmēt pārējo sabiedrības locekļu valodas un runas ieradumus.

Ar valodas kultūru tiek saprasta izkopta valoda, kas parāda literārās valodas normu zināšanas un prasmi tās pielietot mutvārdos un rakstveidā. Tā ļauj izmantot izteismīgus valodas līdzekļus dažādos saziņas apstākļos, atbilstoši mērķim un vēstījuma saturam. Pētījums parāda, ka liela daļa valsts politiķu līdz šim nav izpratuši valodas kultūras lomu sava publiskā un politiskā tēla veidošanā. Politiķu vidū nepietiekami novērtēta ir arī politiskā diskursa māksla jeb politiskā retorika un tās nozīme veiksmīgas komunikācijas veidošanā ar sabiedrību un elektorātu.

Ceļš uz veiksmīgu saziņu, informācijas pasniegšanu, skaidrošanu, pārliecināšanu un motivēšanu slēpjas izkoptā valodas kultūrā, kas aizsākas katrā no mums un ietiecas mūsu sabiedriskajā, sociālajā dzīvē, parādot, kādi mēs esam un, cik ļoti cienām savu valsti un tās valodu.

Aiga Veckalne,

„Skrivanek Baltic” direktore